

EB

00612

DR. F. L. VAN MUISWINKEL

LOON, WINST EN VERMOGEN

BIBLIOTHEEK V.U.
ECONOMIE
3e verdieping
De Boelelaan 1105
AMSTERDAM-Bvt.

N.V. NOORD HOLLANDSCHE UITGEVERSMAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, 1968

LOON,
WINST EN VERMOGEN

REDE

uitgesproken ter gelegenheid van de achtentachtigste dies natalis
der Vrije Universiteit op maandag 21 oktober 1968

door

DR. F. L. VAN MUISWINKEL
hoogleraar in de faculteit der Economische Wetenschappen

N.V. NOORD HOLLANDSCHE UITGEVERSMAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, 1968

Loon, Winst en Vermogen

Als onderwerp voor deze diesrede koos ik de behandeling van een aantal economische en sociale aspecten rond de verhouding tussen loon, winst en vermogen in de Nederlandse volkshuishouding. De keuze van het onderwerp berustte niet alleen op het feit, dat de daarmee verbonden problematiek gedurende de laatste jaren sterk de aandacht vraagt in de openbare gedachtenwisseling, doch bovenal op de omstandigheid, dat deze gedachtenwisseling naar mijn mening vaak ontsierd wordt door sentimenten, klakkeloze uitspraken en een opvallend gemis aan werkelijkheidsbesef. Zulks is te bedenkelijker wanneer men het doet voorkomen, alsof de aangevoerde argumenten zijn gebaseerd op gerechtigheid en naastenliefde, waardoor degene, die deze opvattingen niet deelt bij voorbaat is gediskwalificeerd.

De vaak ongenueanceerde benadering van deze vraagstukken door sociaal bewogen intellectuelen en door daarbij betrokken economische machtsgroeperingen kan naar mijn overtuiging dan ook grote schade toebrengen aan de oplossing van de problematiek waarvoor de heden-daagse samenleving zich ziet geplaatst.

Ter illustratie van mijn uitgangspunt moge ik een tweetal voorbeelden geven van niet voldoende gemotiveerde uitlatingen uit kringen, die ons zeer na staan:

In de eerste plaats citeer ik één der conclusies van de tweedaagse Studieconferentie van april 1967 der Christelijke vakbeweging, en wel conclusie 7:

„De inkomensverdeling in Nederland kan de toets der sociale rechtvaardigheid niet doorstaan. Het is onrechtvaardig, en dus onaanvaardbaar dat aan de top ongeveer een tiende deel van de inkomenstrekkers een derde deel van het nationale inkomen geniet, terwijl aan de voet een derde deel van de inkomenstrekkers slechts een tiende deel van het nationale inkomen ontvangt. Het is dan ook noodzakelijk, dat de overheid – met medewerking van maatschappelijke instituten – een meer doeltreffende inkomens- en loonpolitiek gaat voeren.”

De wijze waarop in deze stelling op de inderdaad grote inkomensverschillen wordt gewezen maakt haar intussen volstrekt waardeloos als basis voor een zinvolle discussie over de maatregelen, die haar op-

stellers metterdaad wenselijk achten. Welk criterium wil men hanteren om een onderscheid te maken tussen rechtvaardige en onrechtvaardige inkomens? Beoogt men nivellering van de inkomens? Welke zullen de consequenties zijn voor de hoogte der overheidsinkomsten en voor de besparingen? Ziehier enkele van de vele vragen, die eerst zouden moeten worden beantwoord, alvorens men stellingen als de zoëven door mij geciteerde lanceert.

En tenslotte de vraag: handelt men wel verantwoord wanneer men de basisgegevens van zijn conclusie niet eerst onderwerpt aan een aantal voor de hand liggende correcties?

Ik kom straks nader op de m.i. noodzakelijke correcties terug, doch wil u eerst nog het door mij toegezegde tweede misverstand-wekkende voorbeeld geven.

In „Nederlandse Gedachten” van 20 jan. '68 komt de volgende uitspraak voor van een A.R. Tweede Kamer lid, te weten:

„Sedert jaren kennen we een systeem voor procentuele loonronden, dat naar mijn overtuiging de *rijken steeds rijker* en de *armen steeds armer* heeft gemaakt.”

Bij enig nadenken moet men onmiddellijk constateren, dat deze uitspraak op een misvatting berust. Het is toch zonneklaar, dat in alle gevallen waarin de procentuele loonstijging hoger is dan de stijging van het prijsniveau (en dat is de werkelijkheid) de loonronde een verhoging van het reële inkomen betekent juist voor de lagere inkomens-trekkers. Brengt men immers een correctie aan op basis van de progressie in de inkomstenbelasting, dan blijkt in sommige gevallen, dat juist de „rijken” er bij de loonronden reëel op achteruit zijn gegaan.

Ik heb mij gerealiseerd, dat sommigen zich na deze inleiding met enige spanning afvragen, of men in het vervolg van deze rede een ietwat conservatief betoog tegemoet moet zien.

Ik meen hen te mogen geruststellen. De bedoeling van mijn rede is het accentueren van de waarheid, dat men een zaak met ondeugdelijke redeneringen niet kan dienen, doch alleen maar kan schaden.

Wil men de huidige inkomensverdeling in Nederland globaal beoordelen, dan neme men zijn uitgangspunt in de verhouding tussen de loonsom in bedrijven enerzijds en het nationale produkt anderzijds.

Deze verhouding pleegt men *de arbeidsinkomensquote* te noemen. Deze quote toonde na 1960, toen hij 68,7 beliep, een aanzienlijke stijging en wel tot 77,4 in het jaar 1966. Beschouwt men alleen het werknemersaandeel, dan komt men voor 1966 tot een quote van 74,5 (1960: 68,4), dat is dus het aandeel in het nationale produkt van hen wier inkomen *contractueel is vastgelegd*, voordat de arbeidsprestatie is verricht. ¹⁾ De inkomens van zelfstandigen alsmede winst en andere kapitaalopbrengsten vertegenwoordigden in 1966 een quote van 25,5 van het nationaal produkt. Deze quote is afhankelijk van de *onzekere uitkomsten* van het bedrijfsleven en is derhalve niet bij voorbaat te kwantificeren.

Ik noem deze cijfers met nadruk, omdat daaruit twee belangrijke conclusies zijn te trekken, en wel:

(1) Sedert het jaar 1960 is de arbeidsinkomensquote in zo verheugende mate gestegen, dat daaruit de conclusie moet worden getrokken, dat het aandeel van de arbeiders in het nationale inkomen een voortdurende reële verbetering vertoont.

(2) Wanneer de loonsom in bedrijven 74,5% van het nationale inkomen vormt, dan is de politieke invloed van de loontrekkenden daarmede globaal gesproken in overeenstemming. Deze groep maakt dus praktisch uit, welke maatregelen de overheid moet treffen om de inkomensverdeling in een huns inziens rechtvaardiger richting te beïnvloeden. Een eventuele verschuiving in de inkomensverdeling zal echter altijd gaan ten koste van de minderheidsgroep, die de „overige inkomens” incasseert. Zulks legt op de meerderheidsgroep de morele verplichting om de begrippen „rechtvaardig” en „onrechtvaardig” niet al te lichtvaardig te hanteren.

Met het oog hierop is een nadere critische behandeling van de zoëven door mij geciteerde conclusie 7 van de Studieconferentie 1967 van het C.N.V. alleszins geboden. Men zal zich de basisgegevens van deze stelling herinneren: 10% van de inkomenstrekkers geniet 1/3 deel van het nationale inkomen; 33% van de inkomenstrekkers ontvangt slechts 1/10 deel van dit inkomen. Conclusie: Dit is onrechtvaardig en dus onaanvaardbaar.

De genoemde basisgegevens zijn vermoedelijk ontleend aan de publicatie van het C.B.S. „Inkomensverdeling 1962 en vermogensverdeling

¹⁾ Eindrapport van de Werkgroep Werknemersaandeel, bl. 8.

1963". In deze publikatie zijn echter tevens de betaalde inkomstenbelastingbedragen vermeld. Deze betaalde belastingen nu bedragen voor 35% van de inkomstenstrekkingen aan de voet f 168 miljoen; d.i. 3,6% van de totale belastingen, terwijl de betaalde belastingen voor 12% van de inkomstenstrekkingen aan de top ruim f 3 miljard bedragen; d.i. 65,4% van deze belastingen.

Ik zou mij nu op basis van precies dezelfde gegevens als die van de Studieconferentie van het C.N.V. kunnen voorstellen, dat op een studieconferentie van een „Verbond van Belastingbetalers” de volgende stelling zou worden gelanceerd:

„De belastingverdeling in Nederland kan de toets der sociale rechtvaardigheid niet doorstaan. Het is onrechtvaardig en dus onaanvaardbaar dat aan de voet ongeveer één derde (35%) van de belastingbetalers slechts 3,6% van de nationale inkomstenbelasting betaalt, terwijl aan de top één tiende deel (12½%) van de belastingbetalers niet minder dan 65,4% van de inkomstenbelasting moet opbrengen.”

Het wil mij voorkomen, dat op laatstgenoemde stelling een even gefundeerde kritiek kan worden geleverd, als op die van de Studieconferentie van het C.N.V., en dat daarom beide stellingen in hun ongenueanceerdheid volstrekt onbruikbaar zijn in de discussie over het al dan niet rechtvaardige van de in Nederland bestaande inkomensverdeling.

Een tweede kardinaal punt, dat in conclusie 7 van de studieconferentie van het C.N.V. op onbegrijpelijke wijze is verwaarloosd is het punt van de leeftijdsopbouw der inkomstenstrekkingen. Om slechts één feit te noemen: In de groep aan de voet komen niet minder dan 1.302.000 personen voor die minder dan f 3000,— per jaar verdienen; deze groep personen wordt in hoofdzaak gevormd door jeugdige werknemers met name in de leeftijdsklasse van 16-20 jaar. Bovendien vallen onder deze groep de inkomens uit part-time jobs; o.m. van scholieren en studenten.

In de groep inkomstenstrekkingen aan de top daarentegen bevinden zich vele personen, die op oudere leeftijd op een geslaagde carrière kunnen terugzien, en die mitsdien, en volkomen terecht, een aanzienlijk hoger inkomen genieten, dan de jeugdige werknemers van 16-20 jaar.

En tenslotte: Zij, die een hoog inkomen genieten hebben in veel gevallen een langdurige kostbare studie achter de rug (denk o.m. aan de wetenschappelijke staf ener Universiteit en aan de beoefenaren der

zgn. vrije beroepen), waarvoor op latere leeftijd uit het hogere inkomen compensatie zal moeten worden verkregen. Temeer waar de studieperiode gepaard ging met een gemis aan arbeidsinkomen.

Het vraagstuk van de inkomensverdeling is nauw verbonden met de verhouding tussen de totale loonsom en de totale inkomsten uit andere bronnen (met name uit de bron winst). Eist de rechtvaardigheid, dat in deze verhouding een correctie wordt aangebracht ten gunste van de loontrekkenden? Bijv. door *winstdeling* en *vermogensaanwasdeling*? Bij de benadering van dit aspect van mijn onderwerp wil ik twee punten aan de orde stellen en wel:

(a) Welk materieel effect zou winstdeling en vermogensaanwasdeling hebben op de welvaart van de werknemers?

(b) Is winstdeling en vermogensaanwasdeling een zaak van rechtvaardigheid? ²⁾

Ter inleiding geven wij eerst een definitie van beide begrippen. Onder *winstdeling* verstaan wij „Ieder systeem waarbij aan werknemers van een onderneming op grond van hun arbeidsverhouding een rechtsaanspraak op een aandeel in de winst wordt verleend”. Deze definitie ontleenden wij aan het Interim-rapport van de commissie Bezitspreiding ingesteld door de Minister van Sociale Zaken (15 juni 1948) over „Het vraagstuk van de winstdeling”. Voor de toepassing van de aldus omschreven winstdeling, verstond de commissie onder *winst*: „het netto overschot boven alle kosten en inhoudingen, welke naar Goed Koopmansgebruik in de onderneming moeten worden aangewend om het produktieapparaat in stand te houden, c.q. uit te breiden”.

Het is duidelijk dat de aldus omschreven winst gelijk is aan wat de bedrijfseconoom het uitkeerbare deel van de overwinst noemt.

Onder *vermogensaanwasdeling* verstaat de Sociaal Economische Raad in zijn advies aan de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid: „Een regeling welke beoogt de werknemers vanwege hun werkzaamheid in dienstbetrekking te doen delen in de overwinst van de ondernemingen”. ³⁾ Een wezenlijk kenmerk van de door de S.E.R. bedoelde

²⁾ Zie ook: Prof. dr. A. Troost, *Vermogensaanwasdeling en sociale ethiek*, 1964; *Vermogensaanwasdeling in het licht van een christelijke levensbeschouwing*, 1965.

³⁾ Zie: *Advies inzake Vermogensaanwasdeling en andere Instrumenten van Bezitvormingsbeleid*, 1968.

vermogensaanwasdeling is, dat het aandeel van de werknemers gedurende kortere of langere tijd gedwongen moet worden bespaard. De door de S.E.R. bedoelde overwinst is naar onze mening niet gelijk aan, doch hoger dan de winst volgens de definitie die wij zoëven gaven bij de winstdeling. Ingehouden winsten voor de expansie van de onderneming vallen, in tegenstelling tot die bij de winstdeling, wèl onder de vermogensaanwasdeling.

Beperken wij ons voorshands tot de winstdeling en het materiële effect van dit soort regelingen. Ons inziens kan het uit te keren winstaandeel slechts een fractie zijn van de uitbetaalde loonsom, en dan nog slechts in een beperkt aantal bedrijfstakken.

Ter illustratie noem ik de gemiddelde netto bedrijfswinst in het midden- en kleinbedrijf in 1964: ⁴⁾

Ambacht	f 16.065,—
Kleinhandel	f 13.858,—
Vervoer	f 16.250,—
Horeca	f 13.488,—
Totaal alle branches	f 14.881,—

Vermindert men deze bedragen met de door deze ondernemers te betalen inkomstenbelasting en houdt men bovendien rekening met noodzakelijke reserveringen, dan kan men globaal gesproken zeggen, dat het midden- en kleinbedrijf niet voor het invoeren van winstdeling of vermogensaanwasdeling in aanmerking komt.

Vermoedelijk is zulks in land- en tuinbouw eveneens het geval.

Voor een groot deel van de Nederlandse grondstofverwerkende industrie acht ik voorts de volgende schattingscijfers kenmerkend:

	Opbrengst	100%
Grondstoffen	60%	
Lonen	30%	
Overige kosten	8%	98%
	Netto winst	2%

waarvan te betalen vennootschapbelasting 0,9%.

⁴⁾ Bron: Statistisch Bulletin, 22e jaargang no. 106, 2 novemer 1966.

Blijft aan netto winst 1,1% van de omzet. Na aftrek van de noodzakelijke investeringen blijft voor uitkering via winstdeling nauwelijks iets van betekenis over.

Een substantiële bijdrage tot het looninkomen is van winstdeling in het algemeen dus niet te verwachten.

Los hiervan blijft de principiële vraag bestaan of winstdeling een zaak van rechtvaardigheid is.

Dr. Albada zegt hierover in zijn dissertatie „De rol van de Vakbeweging in de Moderne Maatschappij” (februari 1957) het volgende: „Het delen in de winst door de werknemers moet o.i. gezien worden als een noodzakelijk complement op de loonvorming. Het loon moet verband houden met de economische waarde van de arbeidsprestatie. De werkelijke waarde van die arbeidsprestatie kan niet tijdig worden vastgesteld. Het loon wordt vooraf overeengekomen; de bedrijfsresultaten weet men pas achteraf. De waarde van de medewerking van de arbeiders komt tot uiting in het bedrijfsresultaat. Een rechtvaardige verdeling van de baten van het bedrijf brengt daarom met zich mede, dat wanneer daarvoor ruimte aanwezig is, ook de werknemer deelt in de winst.”

Dr. Albada erkent in zijn dissertatie intussen, dat niet alle winst uitgekeerd mag worden, omdat de winst meer en meer de belangrijkste bron wordt van de kapitaalvorming in onze maatschappij. Aangezien het niet uitkeren van alle winst het inkomen van de arbeider drukt, aldus Dr. Albada, moeten ook de arbeiders een aandeel genieten in de uit de winst verrichte nieuwe investeringen; d.i. recht hebben op vermogensaanwasdeling.

Alvorens deze verdediging van de winstdeling nader te toetsen, moge eerst nog een andere zienswijze over de winstdeling worden weergegeven, en wel die van Prof. dr. J. L. Mey. Deze hoogleraar was een volstrekt tegenstander van winstdeling en wel, omdat de winst van de onderneming in zijn gedachtengang moest dienen als dekking voor de op de eindbalansdatum nog niet calculeerbare offers. Hij dacht daarbij o.m. aan de gevolgen van prijsfluctuaties van de duurzaam slijtende produktiemiddelen en aan toekomstige onderbezettingsverliezen. Deze „funktiedragende” winst moest z.i. grotendeels worden gereserveerd en voor een deel beschikbaar worden gesteld aan aandeelhouders als een beloning voor het dragen van de onzekerheid. Indien boven deze funktiedragende winst nog meer winst wordt gemaakt, dan is dit deel

volgens J. L. Mey „funkteloze” winst; hetzij veroorzaakt door het betalen van te lage lonen (remedie: loonsverhoging) hetzij door aan de consument te hoge prijzen in rekening te brengen (remedie: prijsverlaging onder pressie van de overheid).

In het kader van ons betoog verdient bovenal de mening van Dr. Albeda alle aandacht. Zijn hoofdargument ter verdediging van de winstdeling is de uitspraak, dat het aan het einde van het boekjaar aan de dag treden van winst er op wijst, dat de lonen van de werknemers in het verleden te laag zijn vastgesteld. Indien zulks juist zou zijn, hetgeen ik voorshands betwijfel, dan is de consequentie van Albeda's betoog, dat in verliesgevende jaren, de lonen van de arbeiders blijkbaar te hoog zijn geweest. Van onmiddellijke aanzuivering van het teveel ontvangen loon door de werknemers kan uiteraard geen sprake zijn. Wel zou men in toekomstige winstgevende jaren het winstaandeel geheel of gedeeltelijk kunnen inhouden.

Een tweede bezwaar tegen Albeda's argumentatie zou ik aldus willen formuleren: Het is niet juist om het ontstaan van de winst in hoofdzaak aan de produktiefaktor arbeid toe te schrijven. De winst is ontstaan door samenwerking van een complex produktiefactoren (arbeid, leiding, grondstoffen en duurzaam slijtende produktiemiddelen). Het bepalen van het exacte aandeel van elk dezer factoren in de totale winst (de zgn. Zurechnung) is een onoplosbaar probleem.

Zodra men de werknemer echter een *recht* toekent op een deel van de winst moet men dit *recht* o.m. ook toekennen aan de verschaffers van vreemd vermogen en aan de leveranciers van de grondstoffen in de ontwikkelingslanden.

De praktische uitwerking van zulk een winstdeling stuit echter voor de individuele onderneming op onoverkomelijke moeilijkheden.

Het causaal verband tussen de prestaties van de arbeiders en de hoogte van de bedrijfswinst zou moeten kunnen worden aangetoond, wanneer men de winstdeling met een beroep op de rechtvaardigheid propageert. Daar is echter allereerst het feit, dat de opbrengst wordt bepaald door de koopkrachtige vraag en de bestedingskeuze op de afzetmarkt. Beide elementen liggen buiten de directe invloedssfeer van ondernemer en werknemer.

Bij een bedrijfseconomische benadering van de oorzaken voor het ontstaan van de winst ontmoet men voorts tal van elementen, die geen onmiddellijk verband houden met de aard van door de werknemers

geleverde prestaties. Ik noem bijv. de door de onderneming geïncasseerde vestigingsplaatspremie, de externe organisatiepremie als gevolg van ondernemersafspraken (kartel), de proportionaliteitspremie als gevolg van de gunstige kwantitatieve verhoudingen in de aangewende produktiemiddelen. Alleen voorzover de winst van het bedrijf bestaat uit een efficiëntiepremie is het causale verband met de geleverde arbeidsprestatie der werknemers duidelijk.

Het wil mij dan ook voorkomen, dat men de winstdeling alleen kan verdedigen op grond van louter praktische overwegingen. Ik herhaal hier echter hetgeen ik in het voorafgaande reeds opmerkte, dat een aanzienlijk deel van het bedrijfsleven niet voor winstdeling in aanmerking komt. Het gevaar is dan ook niet denkbeeldig, dat de werknemers in deze sectoren zich achtergesteld zullen voelen bij de werknemers in die bedrijven, die wél winstdeling kennen. Eerstgenoemde groep werknemers zal aan deze situatie waarschijnlijk hogere looneisen ontlenen.

Hetzelfde geldt grosso modo ook voor de *vermogensaanwasdeling*.

Zowel bij winstdeling als bij vermogensaanwasdeling blijft tenslotte de fundamentele moeilijkheid bestaan, dat het niet mogelijk is de omvang van de winst op volkomen objectieve wijze vast te stellen. Subjectieve beleidsoordelen zijn mede bepalend voor de winstvaststelling. Verschil in opvatting tussen de belanghebbende groepen met betrekking tot deze vaststelling dreigt daarom een nieuwe bron van moeilijkheden te worden bij het loon- en inkomensbeleid; temeer waar het maken van een onderscheid tussen de funktiedragende en de funktieloze winst, in de door J. L. Mey bedoelde zin, vrijwel onmogelijk is.

Tussen het inkomen van de werknemers en de winst van het bedrijfsleven bestaat uiteraard een nauw verband. Het merkwaardige feit doet zich daarbij evenwel voor, dat het inkomen van de werknemer en het stijgen daarvan zonder meer als een zaak van gerechtigheid wordt beschouwd, terwijl grote groepen in onze samenleving de winst op zijn zachtst gesproken argwanend plegen te bezien. Winst kan in laatstbedoelde gedachtengang alleen worden behaald door het uitbetalen van te lage lonen en het berekenen van te hoge prijzen aan de consument.

Vandaar een slagzin als die van de coöperatieve verbruiksverenigingen:

„Niet om het gewin, maar voor het gezin”. Vandaar ook smalende opmerkingen in de pers der werknemersvakbonden over ondernemers, die hun winsten tellen, omdat de loonsverhogingen der werknemers aan banden zijn gelegd.

Het ware te wensen, dat dit soort kwalifikaties eindelijk eens uit de discussie zouden verdwijnen. Wanneer men spreekt over gerechtigheid moet men dit begrip niet bij voorbaat monopoliseren voor de werknemers, maar moet men ook de kleine en de grote ondernemers, alsook de kapitaalverschaffers, in zijn beschouwingen betrekken. Of hebben laatstgenoemde groepen geen deel aan de gepredikte gerechtigheid?

Waarom is het vandaag de dag eigenlijk nog nodig om er telkens weer op te wijzen, dat het streven van ondernemers en aandeelhouders naar winst een even billijke en redelijke zaak is, als het streven van de werknemers naar hogere lonen? Wat het loon is voor de arbeider is het onzekere bedrijfsresultaat van de zelfstandige ondernemer.

Alvorens nog enkele opmerkingen te maken over de funktie van de winst zij er met voldoening op gewezen, dat de eis tot winstdeling en vermogensaanwasdeling de principiële erkenning inhoudt van de rechtmatigheid van het winststreven. Toch schijnen vele scribenten nog steeds moeite te hebben met deze erkenning.

In een economische orde, die gekenmerkt wordt door de ondernemingsgewijze produktie – een economische orde derhalve waarin wij thans in Nederland leven – bestaat de winst uit het verschil tussen de opbrengstwaarde van het eindprodukt en de waarde van de opgeofferde produktiemiddelen. Dit overschot is niet alleen een maatstaf voor de beoordeling van de vraag of de ondernemer rationeel heeft gehandeld, doch is bovendien absoluut noodzakelijk om de economische groei te kunnen financieren. Stijging van de welvaart, redelijke lonen en redelijke sociale voorzieningen zijn niet mogelijk zonder de winsten van het bedrijfsleven.

Wij erkennen gaarne, dat met deze uitspraken nog niet is bewezen, dat de economische orde waarin wij thans leven de meest ideale is, noch is daarmee aangetoond, dat de huidige inkomensverdeling en vermogensverdeling niet voor verdere verbetering vatbaar zijn.

Uit mijn voorafgaande opmerkingen over de funktie van de winst kan echter wel worden afgeleid, dat het streven naar verhoging van de lonen en het invoeren van winstdeling aan grenzen gebonden zijn, die niet straffeloos kunnen worden overschreden.

De gevaren, die hier opdoemen mogen met enkele voorbeelden worden geïllustreerd:

(a) De loonkosten per eenheid produkt stegen in Nederland van 1958 tot 1966 met 43%, tegenover die van onze buitenlandse concurrenten met 22%. ⁵⁾

(b) „In de achter ons liggende jaren is de loonkostenstijging hier te lande aanmerkelijk geweest, liggend op een niveau dat ver uitging boven de toeneming van de arbeidsproduktiviteit. Hiermede samenhangend is ook de prijsstijging hier te lande aanzienlijk geweest. Met het oog op een meer evenwichtige ontwikkeling, waarbij ook de concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland in het geding is, moet het gewenst worden geacht dat de dalende lijn wat de stijgingspercentages van de loonkosten betreft, welke dit jaar (1967) reeds valt waar te nemen, ook in 1968 wordt voortgezet.” ⁶⁾

	1966	1967	1968
Stijging Arbeidsproduktiviteit	2,3	6,0	5,5
Stijging Loonsom	10,5	8,0	5,0

(c) Tenslotte memoreren wij in dit verband de E.E.G.-industrietelling 1963, waaraan wij de volgende cijfers ontleen met betrekking tot de loon- en salarisquota als percentage van de netto produktiewaarde (d.i. produktiewaarde minus verbruik van grondstoffen en hulpstoffen) in de textielindustrie.

	Nederland	E.E.G.	Italië
Gehele textielindustrie	51%	41%	27%
w.v. wolindustrie	55%	39%	26%

Het behoeft geen nader betoog, dat deze verhoudingen voor de Nederlandse textielindustrie bijzonder nadelig werken op de concurrentiepositie, temeer waar deze quote sedert het jaar 1963 zowel absoluut als relatief nog verder is gestegen.

⁵⁾ Prae-advies Prof. dr. H. W. J. Bosman, Jaarvergadering Vereniging voor de Staathuishoudkunde, 1967.

⁶⁾ S.E.R. advies over de loonvorming 1967.

Voordat ik mijn rede besluit met het weergeven van mijn persoonlijke visie op de huidige situatie in ons land met betrekking tot de verdeling van de welvaart zal ik eerst nog aandacht besteden moeten aan het probleem van de *vermogensverdeling*. Onder vermogen versta ik daarbij het niet verteerde, doch geïnvesteerde, deel van het in het verleden verdiende loon en van de geïncasseerde winsten van natuurlijke personen. Blijkens de jongste mij bekende cijfers (ontleend aan de Vermogensbelasting 1963) was de verdeling als volgt: ⁷⁾

	Aantal	Vermogen
Zelfstandigen (eigenaars bedrijf)	205.401	f 21,6 miljard
Direkteuren N.V.	19.213	- 8,1 „
Werknemers (in dienstbetrekking)	64.175	- 6,5 „
Gepensioneerden	98.624	- 14,8 „
Zonder beroep (louter inkomen uit vermogen)	23.071	- 3,2 „
	410.484	f 54,2 miljard

Onder deze vermogensbezitters kwamen in het jaar 1963 4624 miljonairs voor, met een totaal vermogen van f 10,4 miljard.

Het totale vermogen was voorts samengesteld uit de volgende bestanddelen:

Belegd in bedrijf of beroep	21,6%
Belegd in onroerend goed	19,3%
Belegd in aandelen	30,6%
Belegd in obligaties	5,8%
Belegd in vorderingen (o.a. banksaldi)	14,0%
Overig vermogen	8,7%
	100,0%

Ruwweg 75% van het totale vermogen was derhalve geïnvesteerd in het bedrijfsleven en droeg dus rechtstreeks bij tot de inkomensvorming van werknemers, zelfstandigen en overige inkomenstrekkers.

⁷⁾ Bij de beoordeling van deze cijfers bedenke men, dat de kleine vermogens zijn vrijgesteld. Ongehuwden f 40.000; gehuwden f 55.000 plus f 13.500 voor ieder kind waarvoor kinderaftrek wordt genoten.

Belangrijker voor de nationale economie dan de verdeling van het vermogen is de wijze, waarop het vermogen wordt aangewend.

Bovendien bedenke men dat in de genoemde cijfers geen rekening is gehouden met de waarde van de collectieve pensioenrechten der werknemers. De waarde van deze pensioenrechten kan wellicht het best benaderd worden door de hoogte der premiereserves en door de hoogte der beleggingen, die op onderstaande data de volgende bedragen vertegenwoordigen.

a	Bedrijfspensioenfondsen	f	5,0 miljard	⁸⁾
b	Ondernemingspensioenfondsen	-	6,7 „	⁹⁾
c	Spoorwegpensioenfondsen	-	1,5 „	¹⁰⁾
d	Mijnwerkersfondsen	-	1,2 „	¹¹⁾
e	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	-	9,8 „	¹²⁾

Totaal f 24,2 miljard

Te bedenken valt voorts, dat de ongelijkheid van de vermogensverdeling zeer sterk is afgenomen in vergelijking met de periode vóór 1940. „In 1939 waren er volgens de statistiek van de vermogensbelasting ruim 55.000 personen met een vermogen boven f 50.000,— en hun gezamenlijke vermogen bedroeg bijna 9 milliard gulden overeenkomende met ongeveer 45% van het nationale vermogen in dat jaar. Ervan uitgaande dat het prijspeil in 1963 ongeveer viermaal zo hoog was als het vooroorlogse, zou de benedengrens van f 200.000,— in 1963 mogen worden vergeleken met de gekozen benedengrens van f 50.000,— in 1939. Het aantal personen met een vermogen groter dan f 200.000,— was 51.600 in 1963, dus lager dan het vooroorlogse aantal, terwijl hun gezamenlijke vermogen 27,8 miljard gulden bedroeg, overeenkomende met 15% van het nationale vermogen in 1963... Tegenover de relatieve vermindering van het procentuele aandeel van de middelgrote en grote vermogens in het nationale vermogen staat een zeer

⁸⁾ Premie reserve per ult. 1966.

⁹⁾ Premie reserve per ult. 1966.

¹⁰⁾ Wiskundige reserve per ult. 1966.

¹¹⁾ Contante waarde pensioen verplichtingen per ult. 1966.

¹²⁾ Belegd vermogen per ult. 1962 f 4,7 miljard; gedekt actuariëel tekort ingevolge de Saneringswet van 23 febr. '61 f 5,1 miljard.

sterke toeneming van de kleine vermogens. Men kan veilig stellen dat in 1963 het gezamenlijk bedrag der vermogens beneden de grens van de vermogensbelasting, met inbegrip van de contante waarde van de levensverzekeringspolissen, voor zover niet begrepen onder de vermogensbelasting, van dezelfde orde van grootte moet zijn geweest als het totale bedrag der wel onder die belasting vallende vermogens.”¹³⁾

Zonder een oordeel uit te spreken over het al dan niet sociaal aanvaardbare, van welke vermogensverdeling ook, kan in ieder geval wel worden geconstateerd, dat zich sedert het jaar 1939 een opmerkelijke vermogensspreiding heeft voltrokken; een ontwikkeling die zich nog steeds voortzet.

Meer nog dan de inkomensverdeling is de vermogensverdeling aan kritiek onderhevig. Er zijn mensen, die alleen reeds bij het horen van het woord miljonair reageren, alsof ze door een adder zijn gebeten. Vanwaar deze reactie? Pure afgunst? Oprechte verontwaardiging, omdat men meent, dat grote vermogens slechts op onrechtvaardige wijze kunnen worden verkregen? Gebrekkig inzicht? Invloed van onjuiste perscommentaren?

Laten wij het houden op een gebrek aan inzicht, dat mede beïnvloed werd door onjuiste voorlichting. Wilt u hiervan één voorbeeld? In „De Gids” van 26 juni 1968 vindt men in een artikel onder de kop „Gevluchte miljonairs spelen mooi weer in ’t buitenland” o.m. deze zinsneden: „Waarom wonen die Nederlandse miljonairs in Frankrijk, Zwitserland en andere landen waar de fiscus niet al te precies wil weten hoe rijk ze wel zijn? Omdat ze hun geld wel in Nederland willen verdienen, maar niet willen meebetalen aan alle dure dingen die in Nederland nodig zijn om hen in staat te stellen miljonair te worden.”

Dankbaar mag worden geconstateerd, dat in „De Gids” van 21 augustus 1968 tal van ingezonden stukken werden opgenomen, die tegen deze wijze van voorlichting protesteerden. De schrijver van het gewraakte artikel reageerde daarop met een artikel „Een heilige koe verdraagt zelfs nog geen speldeprik.” Een gepensioneerd lid van de C.V.V. vroeg zich echter „als christen af, of wij niet als christen vak-

¹³⁾ Gegevens ontleend aan het prae-advies van dr. J. B. D. Derksen, Verhoging van de nationale spaarquote, Ver. v. Staathuishoudkunde 1967.

bond meer moeten vechten om deze miljonairs naakt uit te kleden. Moet alles maar gebeuren langs de weg van overleg? Wij weten wel dat de vergelijking enigszins mank gaat, maar Christus sloeg ze ook de tempel uit met een gesel."

Ik citeer deze uitspraken niet om daartegenover alle miljonairs door dik en dun te verdedigen, doch wil er op wijzen, dat deze voorlichting even onbehoorlijk is als die, waarbij men op grond van berichten over onwerkwilligen ingeschreven bij de arbeidsbureau's of stijgend ziekteverzuim bij verhoging van de uitkeringen zonder meer stelt, dat alle werknemers een gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef demonstreren. In een aldus vertroebelde sfeer kan men bij het overleg tussen overheid, ondernemers en werknemers moeilijk redelijke en billijke verdelingsmaatstaven vinden.

Terugkomend op de miljonairs moet er eerlijkheidshalve aan worden herinnerd, dat de meerderheid van deze mensen hun vermogen als ondernemer hebben opgebouwd na een leven van ingespannen arbeid. Kies welke Nederlandse onderneming ook die gij wilt, aan het begin van haar geschiedenis ontmoet men altijd één of meer leiders die de onderneming tot bloei hebben gebracht en daarmee vaak een gehele streek tot welvaart. Tegenover de uitspraak „de fabriek is van niemand" zou ik liever willen stellen „de fabriek is het levenswerk van één of van enkele leiders." Voor velen van hen geldt bovendien dat zij voor elk miljoen, dat zij hebben vergaard, meer dan een miljoen aan inkomsten-, vennootschaps- en vermogensbelasting hebben betaald. En wat de „vlucht" van sommige miljonairs naar het buitenland betreft. In 1967 35 met een totaal vermogen van f 52,6 miljoen: Is dat zo wonderlijk in het licht van de Nederlandse inkomsten- en vermogensbelasting? Ter illustratie: Bij een vermogen van f 2 miljoen belegd in aandelen en obligaties, met een gemiddeld rendement van 5%, bedraagt het inkomen f 100.000 per jaar. Een echtpaar zonder kinderen betaalt hierover in Nederland aan inkomstenbelasting $\pm$ f 51.000,— aan vermogensbelasting $\pm$ f 12.000,—. Verteerbaar inkomen f 37.000 per jaar.

In *Zwitserland* betaalt men hierover 24% I.B. en geen V.B. Verteerbaar inkomen f 76.000,—.

Ik wil mijn rede thans besluiten met het trekken van enkele conclusies. Ik herinner daarbij aan hetgeen ik aan de aanvang van mijn uiteen-

zettingen opmerkte, dat de bedoeling van mijn rede was er op te wijzen, dat men een zaak niet met ondeugdelijke argumenten moet trachten te verdedigen, temeer niet wanneer men een beroep doet op naastenliefde en op gerechtigheid. Wanneer men zulks wèl doet, dan brengt men het probleem in de emotionele sfeer en doet men waarheid en gerechtigheid geweld aan.

Ik moge daarom nogmaals wijzen op enkele fundamentele waarheden, die vrijwel steeds uit het oog worden verloren.

In de eerste plaats dan op de werkelijke ontwikkeling van de *inkomensverdeling*, zoals deze zich in Nederland op vrijwel geruisloze wijze heeft voltrokken:

Rekening houdend met de geldontwaarding is het werknemersinkomen in de industrie sinds 1960 *gestegen* van 6,8 miljard tot 10,5 miljard; een stijging van 54%.

Het reële overige inkomen, dat in grote lijnen de rente en de winst van de industriële bedrijven is, vertoont in de periode sinds 1960 een *daling* van 4,3 miljard tot 3,6 miljard; d.i. een daling met 16%. ¹⁴⁾

In dit verband moeten ook de inkomensklassen nog eens onder de loep worden genomen. Wij vergelijken daartoe de situatie in 1962 met die van de onlangs door het C.B.S. gepubliceerde cijfers over 1964. Uit deze vergelijking blijkt het volgende:

Gemiddeld totaal inkomen:

	1962	1964	Stijging in %
Zelfstandigen	f 12.110	f 15.700	29,6
Direkteuren N.V.	- 40.570	- 42.440	4,6
Werknemers	- 5.480	- 6.920	26,3
Gepensioneerden	- 4.770	- 5.860	23,2

Men bedenke hierbij, dat de zelfstandigen uit dit inkomen eigen sociale voorzieningen moeten betalen.

In twee jaar tijds is het inkomen der werknemers met niet minder dan 26,3% gestegen, terwijl de premies der sociale voorzieningen groten-deels door de werkgevers worden betaald.

Wat de *vermogensverdeling* betreft herinner ik nogmaals aan de eerder

¹⁴⁾ Gegevens ontleend aan de Jaarrede 1967 van de voorzitter van het Verbond van Nederlandse Werkgevers, de heer W. Bruijnzeel.

door mij genoemde cijfers. „Tegenover de relatieve vermindering van het procentuele aandeel van de middelgrote en grote vermogens in het nationale vermogen staat sedert 1940 een zeer sterke toeneming van de kleine vermogens.”

Deze uitspraak heeft betrekking op die vermogens van individuele personen, die onderhevig zijn aan de vermogensbelasting. In 1963 bedroegen zij in totaal f 50 miljard. De *collectieve* vermogens (pensioenfondsen) van de werknemers, die niet onder de vermogensbelasting vallen, doch die wel in aanmerking moeten worden genomen bij een beoordeling van de vermogensverdeling, vertegenwoordigden per ultimo 1966 een waarde van circa f 24,2 miljard.

Telt men bij deze collectieve vermogens het vermogen der werknemers op, dat aan vermogensbelasting is onderworpen (f 6,5 miljard in 1963) dan komt men tot een totaalbedrag van f 30,7 miljard; d.i. aanzienlijk meer dan het totale belastbare vermogen van de zelfstandigen (eigenaren van bedrijven).

Alles bijeen genomen meen ik dan ook te mogen constateren, dat de situatie op het terrein van de inkomens- en vermogensverdeling in Nederland heel wat gunstiger is, dan men op grond van recente uitslatingen van groepen als spijststimmers, verontrusten, radicalen en Christen-radicalen zou verwachten. Waarbij dan bovendien nog komt, dat de trend in deze verdelingen gedurende de laatste jaren zeer snel tot verdere nivellering heeft geleid.

Het valt in Nederland in bepaalde opzichten dan ook nog al wat mee, met wat R. H. Tawney in 1920 „The Acquisitive Society” noemde; d.i. met de samenleving, die men als „De Schrapelijke Maatschappij” pleegt te karakteriseren.

Ik wil hiermede allerm minst zeggen, dat er geen verdere verbeteringen mogelijk en wenselijk zijn, maar ik kies daarbij welbewust voor een economische orde, die gekenmerkt wordt door de ondernemingsgewijze produktie. Het streven van de werknemers voor een stijgend aandeel in de welvaart en het streven van de ondernemers naar een optimaal bedrijfsresultaat is daarbij naar mijn mening een volkomen oirbare zaak; in het bijzonder in ons land, waar deze aangelegenheden in volkomen openbaarheid worden behandeld in diverse overleg- en adviesorganen. (S.E.R.; Centraal Planbureau; Stichting voor de Arbeid, Onderhandelingen tussen werknemers en werkgeversverbonden).

Intussen zijn de mogelijkheden van dit vrije overleg niet onbeperkt. Wij hebben er reeds aan herinnerd, dat de buitenlandse concurrentie o.m. door verschillen in loonniveau en sociale lasten, grenzen stelt aan de afzetmogelijkheden, en daarmee tevens aan het binnenlandse loonniveau en aan de winstcapaciteit der ondernemingen. In dit verband memoreerden wij het feit, dat de loon- en salarispuote in de Nederlandse wolindustrie 55%, en in Italië 26% bedraagt van de netto-productiewaarde. Houdt men tevens rekening met de sociale lasten, dan worden deze percentages respectievelijk 64 en 38. Ook in andere bedrijfstakken ontmoet men soortgelijke verhoudingen.

Een enkel woord tenslotte over de premiedruk der sociale wetgeving. De laatste 10 jaar is de premiedruk toegenomen van ongeveer 23 tot 34% van de premieplichtige loonsommen. De hiermee gepaard gaande uitgavenstijging moet voor ongeveer 60% worden toegeschreven aan de stijging van lonen en prijzen. De overige 40% is veroorzaakt door de invoering van nieuwe sociale wetten en de uitbreiding van bestaande. Of hiermede de grens van het mogelijke is bereikt kan ik niet beoordelen. Wel moge ik in dit verband wijzen op het feit, dat een verhoging van de loongrens met gelijktijdige verhoging van het premiepercentage voor sommige kleine en middelgrote ondernemingen een ernstige bedreiging van de rendabiliteit betekent.

De in het voorafgaande geschetste ontwikkeling van lonen, salarissen en winsten, gaat gepaard met belangrijke structuurwijzigingen in ons productieapparaat. Deze structuurwijzigingen treden voornamelijk aan de dag in de vorm van fusies van bestaande ondernemingen. In het tijdvak 1961-1964 bedroeg het aantal fusies in Nederland 966. Daarnaast zijn vele honderden bedrijven gedwongen te sluiten. Men kan dit verschijnsel economisch noodzakelijk achten, doch men bedenke, dat dit proces door de veranderingen van loonsom en winst in hoge mate wordt versneld en ten dele zelfs veroorzaakt. Ook met deze consequentie dient men bij de verdeling van de welvaart rekening te houden en men zal zich steeds moeten afvragen, welke gevolgen zulks heeft voor de werkgelegenheid en de evenwichtige opbouw der maatschappij.

Ik heb zoëven gezegd, dat naar mijn mening het streven naar reële loonsverhogingen en het streven naar winst-optimalisering volkomen

oibare zaken zijn. Realisering is echter slechts mogelijk bij een gunstig overschot tussen opbrengst en kosten in het bedrijfsleven. Dit overschot (d.i. de winst) is intussen in belangrijke mate afhankelijk van de marktprijs der grondstoffen, waarvan de leveranciers in overwegende mate in de ontwikkelingslanden worden gevonden. Reden te meer om een deel van onze welvaart aan hen af te staan; zo nodig door het welbewust beperken van onze loonaanspraken en van onze winstuitkeringen.

De toekomstige ontwikkeling van de verdeling van de welvaart kunnen we in Nederland naar mijn vaste overtuiging met een gerust hart overlaten aan het vrije overleg tussen overheid, werkgevers- en werknemersgroeperingen. Fundamentele veranderingen in onze huidige economische orde, afgedwongen door overheidsmaatregelen, zijn daartoe m.i. nodig noch wenselijk.

Prolog

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT

3 0000 00973 9909

